

Львівський національний університет імені Івана Франка

Філософський факультет

Кафедра політології

**Політичні партії і вибори:
українські та світові практики**

Випуск 4

Збірник статей і тез за результатами четвертої міжнародної наукової конференції кафедри політології “Політичні партії і вибори: українські та світові практики” (пам’яті Юрія Романовича Шведа) від 9 листопада 2019 року

в рамках проекту “Удосконалення методів та інструментів політології в Україні: вплив університетів країн Вишеградської четвірки” за підтримки Міжнародного Вишеградського Фонду

<https://www.visegradfund.org/>

Львів
2020

УДК 329:324(477+100)(063)

А З П 504

*Рекомендовано Вченою радою
Львівського національного університету імені Івана Франка,
протокол № 85/5 від 25 травня 2020 р.*

Рецензенти:

Бурдяк В.І. – доктор політичних наук, професор Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича;

Зеленько Г.І. – доктор політичних наук, професор, завідувач відділу теоретичних і прикладних проблем політології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України;

Климончук В.Й. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.

Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. ст. і тез за результатами четвертої міжнародної наукової конференції “Політичні партії і вибори: українські та світові практики” (пам’яті Юрія Романовича Шведи) від 9 листопада 2019 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. – Вип. 4. – 400 с.

У збірнику представлено наукові статті і тези виступів учасників четвертої міжнародної наукової конференції “Політичні партії і вибори: українські та світові практики”, організованої за підтримки Міжнародного Вишеградського Фонду в рамках проекту “Удосконалення методів та інструментів політології в Україні: вплив університетів країн Вишеградської четвірки”, присвяченої питанням розвитку партій та виборів і проведеної для вшанування пам’яті Ю. Р. Шведи – українського партолога й псефолога.

Збірник статей та тез наукової конференції організовано секційно – відповідно до секцій проведеної конференції. Загалом у збірнику висвітлено проблематику особливостей аналізу та зміни виборчих преференцій під час виборів 2019 року в Україні, електоральних процесів і трансформацій у країнах Вишеградської групи та інших країнах Центрально-Східної Європи та світу, динаміки розвитку партійних та виборчих систем в Україні, країнах Вишеградської групи й інших країнах світу. Збірник буде цікавим для політологів і всіх тих, хто цікавиться вивченням партійно-електоральної політики та регіоналізму тощо.

УДК 329:324(477+100)(063)

Віталій Лебедюк

*доцент, кандидат наук з державного управління,
декан факультету політико-інформаційного менеджменту
Національний університет "Острозька академія"*

ДИНАМІКА ПАРТІЙНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Більшість досліджень з проблем розвитку політичних партій та аналізу результатів виборів в Україні зосереджена навколо національних результатів виборів. Вивчення особливостей регіонального розвитку політичних партій та результатів виборів не набуло особливого поширення в українській політичній науці, тоді як у світовій практиці є значні надбання в даній сфері [9]. Тому брак досліджень із вивчення регіонального політичного простору в Україні створює перешкоди в розумінні того, як політичні партії функціонують та організовані на регіональному чи локальному рівні.

Недостатня увага українських дослідників до партійної діяльності на регіональному рівні пояснюється, насамперед, тим, що порівняльний інструментарій дослідження політичних партій недостатньо поширений серед дослідників, внаслідок чого маємо тільки фрагменти складових елементів цієї теорії. На даний момент в Україні не існує фахового наукового видання з проблематики політичних партій чи виборчих систем. Більшість конференцій в Україні, що були присвячені вивченню політичних партій та виборчих систем, мали епізодичний характер та не сформували тривалої традиції щодо проведення щорічних конференцій. Дві останні міжнародні науково-практичні конференції: "Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку" (24-25 листопада 2011 р.) [3] та "Парламентські вибори 2012 року в Україні" (14-15 березня 2013 р.) [2], що об'єднали науковців з 10 регіонів України, які фахово вивчають результати виборів та досліджують розвиток партійної системи в Україні, відбулися у приміщенні Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. Далі утворився певний вакуум в галузі української партології та вивчення динаміки електоральних результатів. Згодом, цю нішу заповнила кафедра політології Львівського національного університету імені Івана Франка, яка об'єднала вчених з різних університетів з метою вшанування пам'яті Юрія Романовича Шведа, відомого партолога України, та відновлення традиції академічного вивчення політичних партій та результатів виборів в Україні [4]. Таким чином, щороку, починаючи з 2016 року, в Львівському національному університеті імені Івана Франка, проходять наукові конференції "Політичні партії і вибори: українські та світові практики". Вчені та молоді дослідники з різних куточків України та зарубіжжя не лише презентують результати власних надбань, а й формують спільноту однодумців, яка задає новий формат якісних досліджень діяльності партій на регіональному рівні (результатів виборів) з метою компенсувати нестачу досліджень, які б проливали більше світла на локальний рівень діяльності партій в Україні.

Постановка дослідницького питання. Метою роботи є дослідити динаміку партійної конкуренції в Україні на національному та регіональному (Рівненська область) рівнях. Мета роботи розкривається у наступних завданнях: проаналізувати інструментарій дослідження партійної конкуренції; простежити динаміку партійної конкуренції на національному і регіональному рівнях; з'ясувати рівень націоналізації партійної підтримки. Предметом аналізу є електоральна підтримка політичних партій на національному та регіональному (Рівненська область) рівнях. Емпірична основа аналізу включає інформацію щодо електоральних результатів на національному рівні та у розрізі виборчих округів, районів та міст Рівненської області. Часові рамки дослідження охоплюють результати парламентських та місцевих виборів з 2006 року по 2019 рік.

Методологічна основа дослідження партійної конкуренції. Більшість наукових досліджень українських вчених зосереджує увагу на вивченні електоральної поведінки парламентських партій, залишаючи за увагою особливості представництва парламентських й позапарламентських партій у регіональних та локальних радах. У західній політичній науці існує практика дослідження політичних партій, як на національному, так і регіональному рівні, якщо вони отримують мінімум один відсоток електоральної підтримки [6]. Наприклад, на парламентських виборах 2019 року, політичні партії, які не подолали виборчий бар'єр, але набрали понад одного відсотка голосів виборців, отримали разом 18,7% підтримки (у 2014 році – 19,3%). Це створює додаткові стимули до вивчення особливостей електоральної підтримки політичних партій на регіональному та локальному рівнях.

У даному дослідженні ми не будемо детально розглядати методологічні тонкощі вивчення партійної конкуренції, а лише зосередимось на ключовому інструментарії дослідження різних аспектів партійної конкуренції. Партійну конкуренцію вивчають за допомогою коефіцієнта Джині¹, який дозволяє проаналізувати наскільки партія змогла сконцентрувати власну електоральну підтримку [8, с. 140], та за допомогою “трикутника Нагаями”, в основу якого покладено співвідношення частки голосів отриманих першою та другою політичною партією [7, с. 280-286]. Слід зауважити, що вимірювання електоральної гомогенності, через дослідження партійної націоналізації (*PNS*), також дозволяє вимірювати партійну конкуренцію, оскільки в основу таких показників покладений коефіцієнт Джині [8]. У своєму дослідженні ми будемо використовувати стандартизований показник оцінки націоналізації політичних партій *sPNS* (*standardized party nationalization score*), який ґрунтується на оцінці партійної націоналізації та кількості територіальних одиниць [5]:

¹ Коефіцієнт Джині – це одиниця виміру невідповідностей в різних сукупностях, що часто використовується для визначення значної гетерогенності в суспільстві. Коефіцієнт набуває значення від 0 (партії мають однакову частку голосів) до 1 (усі голоси сконцентровані у одній партії).

$$sPNS = PNS^{(\log 10 / \log \text{unit})}$$

Це трансформований показник партійної націоналізації PNS. З метою порівнюваності між країнами Д. Бокслер використовує десятковий логарифм (**log 10**) та логарифм кількості адміністративно-територіальних одиниць країни (**log unit**) [5]. Стандартизована оцінка партійної націоналізації враховує, що валідність оцінки партійної націоналізації буде в тому випадку, якщо матимемо дані мінімум від десяти територіальних одиниць.

Вимірювання ступеня партійної націоналізації чи рівня партійної конкуренції дозволяє говорити як про поточний зріз, так і про динаміку цього процесу, що надає багатий матеріал для змістовних порівняльних досліджень. На сьогоднішній день розроблено багато різних індикаторів партійної націоналізації та партійної конкуренції, якість і придатність яких, однак, не завжди висока. Пошук єдиної універсальної міри залишається дискусійним, тоді як існуючий інструментарій вже проливає світло на особливості територіальних моделей партійної поведінки [1].

Партійна конкуренція на регіональному рівні. Рівень партійної конкуренції в Рівненській області, за результатами виборів до парламенту України, вказує на суттєву нерівність в електоральній підтримці політичних партій (рис. 1).

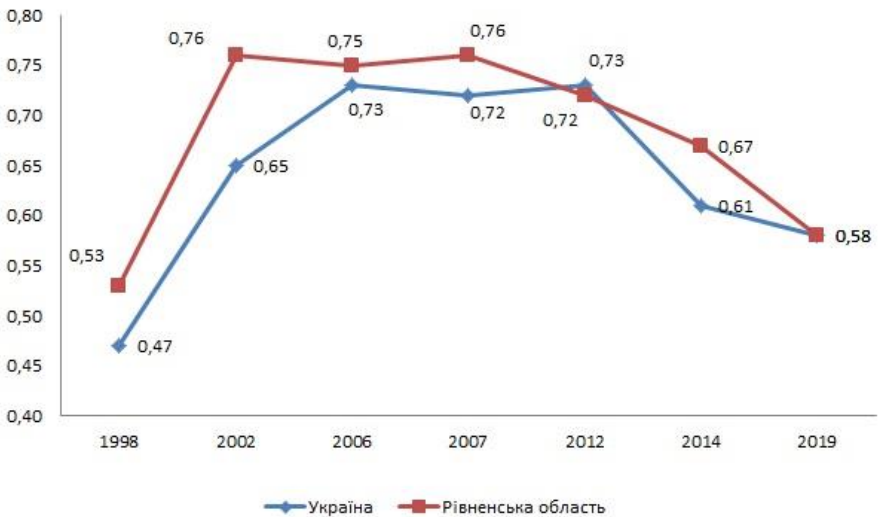


Рис. 1. Рівень партійної конкуренції (коефіцієнт Джині) на національному та регіональному рівнях (на прикладі Рівненської області)

Джерело: дані з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії.

Зростання коефіцієнта Джині, за результатами виборів 2002 року в Рівненській області, вказує на домінування в електоральному полі виборчого блоку політичних партій “Блок Віктора Ющенка “Наша Україна””, який здобув 54,8% підтримки виборців. На виборах 2006 року монопольне становище утримували дві політичні сили “Помаранчевої революції” – Блок Юлії Тимошенко та Блок “Наша Україна” (разом 56,8% голосів виборців), а на позачергових виборах 2007 року їх монопольне становище тільки посилювалось (разом 71,7% голосів виборців). За результатами виборів 2012 року три політичні сили (ВО “Батьківщина”, УДАР та ВО “Свобода”) разом здобули 70,5% підтримки голосів виборців у Рівненській області. Політичні партії, лідери яких були активними учасниками Революції гідності, на виборах 2014 року сконцентрували 71,1% підтримки електорату. Результати обрахунку коефіцієнта Джині вказують, що в електоральному полі Рівненської області домінують політичні сили прозахідного спрямування. Вибори 2019 року показали суттєве зниження показника партійної конкуренції на що впливало монопольна підтримка політичної партії “Слуга Народу”.

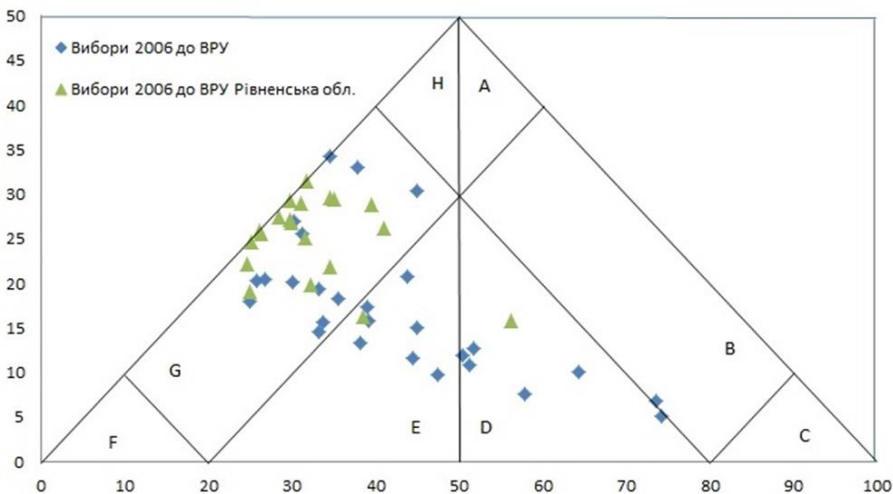


Рис. 2. Партійна конкуренція на національному та регіональному рівнях під час парламентських виборів 2006 року

Джерело: дані поточного архіву Головного управління Юстиції у Рівненській області.

Динаміку партійної конкуренції, як на всеукраїнському, так і на регіональному рівні можна дослідити також за допомогою “трикутника Нагаями”¹. На рис. 2 візуально відображено змагання політичних партій у регіонах (для виборів на національному рівні) та у районах і містах обласного підпорядкування Рівненської області. Частка голосів отримана двома найбільшими партіями вказує на формат партійної конкуренції у відповідному окрузі чи адміністративно-територіальній одиниці. Аналіз результатів парламентських виборів 2006 року вказує, що на всеукраїнському рівні дві найбільші партії у відповідних регіонах не домінують на електоральному полі і між ними немає інтенсивної конкуренції. Електоральна підтримка політичних партій виявила певні анклавні на національному рівні. Наприклад, в таких регіонах як АР Крим, м. Севастополь, Донецька область, Одеська область, Луганська область друга найбільша партія отримала максимум 10% підтримки, тоді як перша найбільша партія (в даному випадку “Партія регіонів”) як мінімум 60% підтримки виборців. В даному випадку ніякої партійної конкуренції не спостерігається. В регіонах України, де перша і друга найбільша партія чергуються між собою (в даному випадку “Блок Юлії Тимошенко” та “Блок “Наша Україна”), простежується більш інтенсивніша партійна конкуренція. Натомість, зовсім інша ситуація простежується в Рівненській області. Електоральні змагання у районах та містах Рівненської області вказують на інтенсивну партійну конкуренцію, щонайменше між двома партіями. Блок Юлії Тимошенко та Блок “Наша Україна” порівну поділили між собою електоральну підтримку в області.

Результати електоральної підтримки у регіонах, під час парламентських виборів 2012 року, вперше показали наявність областей, де дві найбільші партії володіють абсолютною монополією (у Донецькій та Луганській областях “Партія регіонів” та “Комуністична партія України” ділять між собою близько 83% усієї електоральної підтримки політичних партій). Поряд з тим, спостерігається зміщення партійної конкуренції до більш інтенсивної, оскільки в абсолютній більшості регіонів перша найбільша партія отримує менше 50% голосів виборців. Партія регіонів здобула перше або друге місце у відповідному регіоні в 38,9% випадків, Блок Юлії Тимошенко – у 31,5% випадків, а Комуністична партія України – у 18,5% випадків. Результати електоральної підтримки

¹ На осі x – частка голосів найбільшої партії, а на осі y – частка голосів другої партії. Кожен сегмент вказує на різний формат партійної конкуренції: A+B+C+D – найбільша партія (партія-переможець на виборах) отримує більше 50% голосів; E+F+G+H – найбільша партія (партія-переможець на виборах) отримує менше 50% голосів; H+A+B+C – округи/райони, де наявні слабкі треті партії, оскільки дві найбільші партії ділять між собою більшу частку голосів; H+A+F+G – округи/райони, де відбувається інтенсивна конкуренція, щонайменше між двома партіями; H+A – округи/райони з біполярною конкуренцією (еквілібріум Дюверже); D+E – округи/райони, де дві найбільші партії не домінують на електоральному полі і між ними немає інтенсивної конкуренції; F – округи/райони, де присутня суттєва багатопартійна конкуренція (поліцентрична конкуренція); C – округи/райони, де домінує одна партія (моноцентрична конкуренція).

політичних партій у районах та містах Рівненської області вказують на часткове зміщення форми партійної конкуренції до трикутника *E*, що свідчить про відсутність інтенсивної конкуренції між двома найбільшими партіями (рис. 3.). І хоча Блок Юлії Тимошенко здобув перше та друге місце у половині районів та міст Рівненської області, рівень електоральної підтримки двох найбільших партій ледве долає відмітку абсолютної більшості.

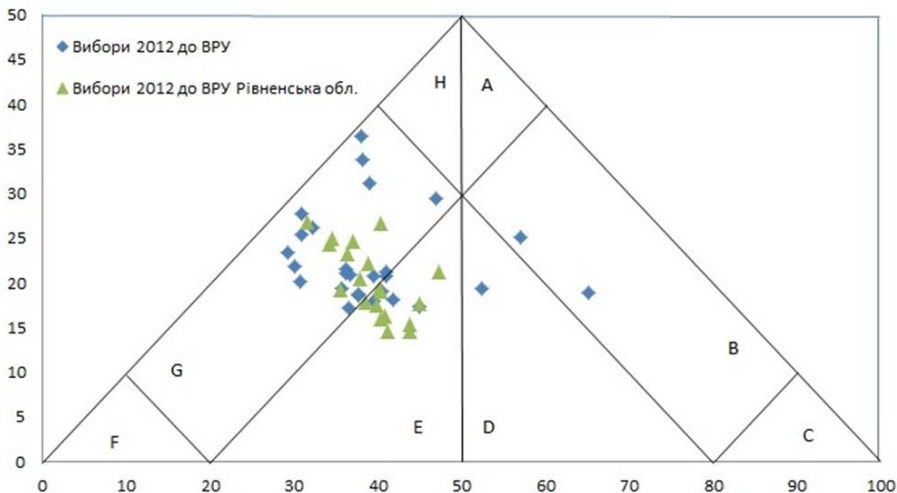


Рис. 3. Партійна конкуренція на національному та регіональному рівнях під час парламентських виборів 2012 року

Джерело: дані з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії та дані поточного архіву Головного управління Юстиції у Рівненській області.

Результати електоральної підтримки на позачергових парламентських виборах 2014 року засвідчили зміщення партійної конкуренції до інтенсивної форми, як на всеукраїнському рівні так і на прикладі Рівненської області (рис. 4.). І хоча Блок Петра Порошенка та Народний Фронт здобули перше або друге місце у 84% випадків, рівень їхньої сукупної електоральної підтримки не завжди долав позначку у 50% підтримки виборців серед регіонів України. Окупована частина Донецької та Луганської областей суттєво вплинула на формат партійної конкуренції, позначившись на монопольному становищі правонаступниці Партії регіонів – Опозиційному блоку. Вперше партійна конкуренція на всеукраїнському та регіональному рівнях співпадає і вказує на наявність інтенсивної конкуренції, щонайменше між двома партіями.

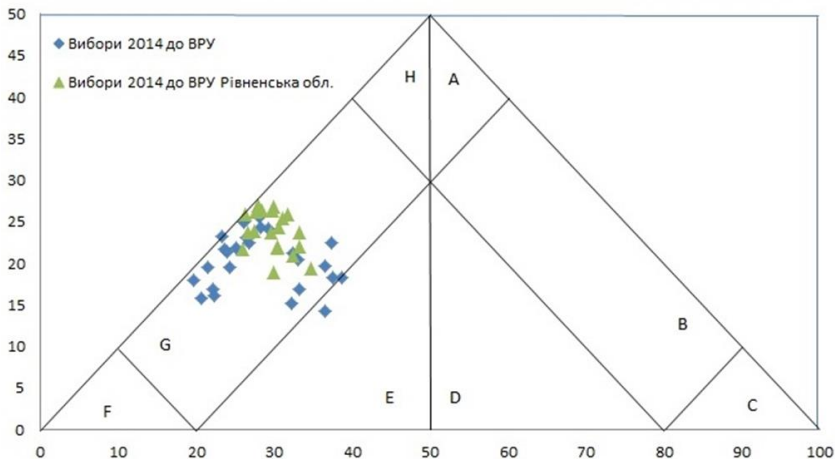


Рис. 4. *Партійна конкуренція на національному та регіональному рівнях під час позачергових парламентських виборів 2014 року*

Джерело: дані з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії.

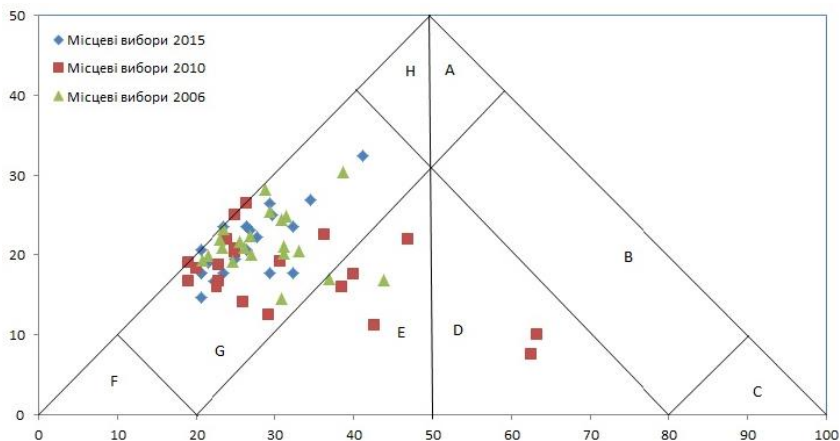


Рис. 5. *Партійна конкуренція під час місцевих виборів 2006, 2010 та 2015 року в Рівненській області*

Джерело: дані з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії та дані поточного архіву Головного управління Юстиції у Рівненській області.

Результати електоральної підтримки під час місцевих виборів у Рівненській області засвідчили про існування інтенсивної конкуренції, зокнайменше між двома партіями (рис. 5.). Частковим винятком є місцеві вибори 2010 року, які вказали на наявність районів, де дві найбільші партії не домінують на електоральному полі та між якими немає інтенсивної конкуренції. Наприклад, на виборах до Кузнецовської (нині Вараш) міської ради ВО “Батьківщина” здобула 62,5% голосів виборців, тоді як друга найбільша партія всього 7,5% голосів виборців (Громадська партія “ПОРА”). Проте, під час місцевих виборів 2010 року лише у 33% випадків дві найбільші партії здобули сумарно абсолютну підтримку виборців. З кожними місцевими виборами інтенсивність партійної конкуренції збільшується. Місцеві вибори 2015 року вказують, що лише у 23% випадків дві найбільші партії разом здобувають абсолютну більшість голосів виборців.

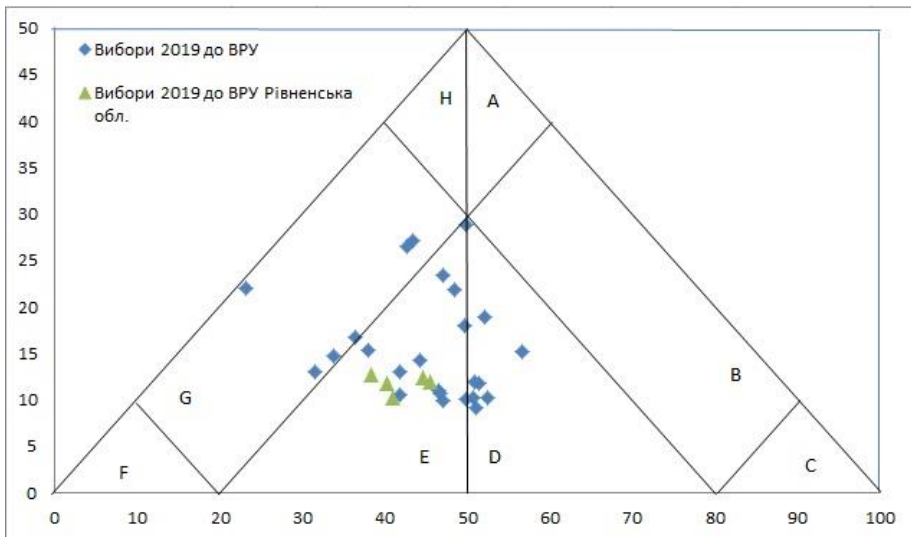


Рис. 6. Партійна конкуренція на національному та регіональному рівнях під час позачергових парламентських виборів 2019 року

Джерело: дані з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії.

Результати електоральної підтримки на позачергових парламентських виборах 2019 року засвідчили протилежність характеру партійної конкуренції на виборах 2014 року. Як на всеукраїнському рівні так і на прикладі Рівненської області ми спостерігаємо відсутність домінування на електоральному полі двох найбільших партій, оскільки між ними немає інтенсивної конкуренції (рис. 6.). Лише в шести регіонах України була

інтенсивна конкуренція, щонайменше між двома партіями, про що свідчить потрапляння електоральних результатів до області трикутника НАFG. У Харківській та Донецькій області інтенсивна конкуренція була між партією “Слуга Народу” та “Позиційна платформа – За Життя”, у Львівській та Тернопільській області інтенсивна конкуренція простежувалась між партією “Слуга Народу” та “Голос”, а у Івано-Франківській області між партією “Слуга Народу” та “Батьківщина” й м. Києві між партією “Слуга Народу” та “Європейська солідарність”.

Націоналізація політичних партій. В даній частині дослідження, для аналізу рівня підтримки політичних партій в розрізі територіальних одиниць, будемо аналізувати політичні партії, які набрали мінімум 1% голосів виборців на національному рівні. Під націоналізацією партій ми розуміємо однаковий рівень електоральної підтримки політичних партій в різних адміністративно-територіальних одиницях [6]. Високий рівень націоналізації політичних партій вказує, що частка отриманих голосів виборців майже однакова у всіх адміністративно-територіальних одиницях області. Тобто, голоси будь-якої з партій не концентруються лише в одному районі. У випадку слабо націоналізованих політичних партій кількість отриманих голосів виборців значно відрізняється від регіону до регіону. Цю ж методологію застосовують і до визначення рівня націоналізації партійних систем. Результати обрахунку рівня націоналізації політичних партій вказують, що: по-перше, близько 23% політичних партій, що брали участь у місцевих виборах у Рівненській області, мають більш рівномірний рівень електоральної підтримки в середньому по області; по-друге, лише 5 з 6 представлених політичних партій у Рівненській обласній раді володіють рівномірною електоральною підтримкою; по-третє, лише 3 з 6 парламентських партій володіють рівномірною електоральною підтримкою у регіоні.

Показник націоналізації політичних партій (таблиця 1), за результатами позачергових парламентських виборів 2019 року, вказує на те, що політичні партії “Слуга Народу”, “Сила і Честь” й ВО “Батьківщина” мали рівномірну електоральну підтримку на рівні понад 0,8, що більше ніж в середньому по Україні серед усіх учасників виборчих перегонів. Результати по Рівненській області відрізняються від національної тенденції. Політичні партії “Слуга Народу”, “Опозиційна платформа – За життя” та “Українська стратегія Гройсмана” мали рівномірну електоральну підтримку на рівні понад 0,885, що більше ніж в середньому по Рівненській області серед усіх учасників виборчих перегонів.

Висновки. Результати електоральної підтримки на позачергових парламентських виборах 2019 року засвідчили протилежність характеру партійної конкуренції у порівнянні із позачерговими парламентськими виборами 2014 року. Як на всеукраїнському рівні так і на прикладі Рівненської області ми спостерігаємо відсутність домінування на електоральному полі щонайменше двох політичних партій, підтверджуючи зміщення партійної конкуренції від інтенсивної форми. Разом з тим, менше четвертої частини політичних партій взагалі долають середній рівень партійної націоналізації, що вказує на неоднорідність їхньої підтримки.

Таблиця 1

Рівень націоналізації політичних партій під час позачергових парламентських виборів 2019 року¹

Політичні партії	Україна (PNS - 0,798)			Рівненська область (PNS - 0,885)		
	%	Голоси	PNS	%	Голоси	PNS
Політична партія “Слуга Народу”	43,16	6307793	0,906	41,87	168949	0,950
Політична партія “Опозиційна платформа – За життя”	13,05	1908111	0,647	4,21	17004	0,910
Політична партія Всеукраїнське об’єднання “Батьківщина”	8,18	1196303	0,811	10,56	42638	0,873
Політична партія “Європейська Солідарність”	8,1	1184620	0,767	9,65	38963	0,853
Політична Партія “Голос”	5,82	851722	0,638	7,96	32114	0,765
Політична партія “Радикальна партія Олега Ляшка”	4,01	586384	0,744	8,15	32918	0,817
Політична партія “Сила і Честь”	3,82	558652	0,844	4,54	18329	0,820
Політична партія “Опозиційний блок”	3,03	443195	0,633	1,04	4215	0,854
Політична партія “Українська стратегія Гройсмана”	2,41	352934	0,668	2,97	12000	0,927
Політична партія “Партія Шарія”	2,23	327152	0,697	0,84	3408	0,758
Політична партія Всеукраїнське об’єднання “Свобода”	2,15	315568	0,638	3,99	16123	0,858
Політична партія “Громадянська позиція”	1,04	153225	0,733	0,99	4025	0,806

Джерело: обрахунки автора на основі даних із офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії.

Натомість показники партійної конкуренції вказують на протилежну динаміку щодо місцевих виборів, оскільки з кожним електоральним циклом на місцевому рівні інтенсивність партійної конкуренції збільшується. Це дає підстави стверджувати, що наступні місцеві вибори 2020 року можуть бути досить конкурентними.

¹ Показник націоналізації партії (PNS) – це трансформований коефіцієнт Джині (G), що варіюється від 0 до 1: чим ближче до 1, тим рівніше розподіляються голоси виборців, що свідчить про більший рівень націоналізації політичної партії (партія має точно таку ж частку голосів у всіх територіальних одиницях); чим показник ближче до 0, тим менш націоналізованою є політична партія (тобто усі голоси партії зосереджені в одному районі/окрузі/дільниці певного регіону).

Список використаних джерел

1. Лебедюк В. Конфігурація партійної системи України: нисхідні та висхідні тенденції / Віталій Лебедюк // Сучасна українська політика: зб. наук. пр. – К.: Вид-во “Центр соціальних комунікацій”, 2013. – Вип. 28. – С. 60-69.
2. Парламентські вибори 2012 року в Україні. Наукові дослідження. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. – 364 с.
3. Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (24-25 листопада 2011 р.). – К.: ІПіЕНД 2012. – 588 с.
4. Політичні партії і вибори: українські та світові практики: збірник статей і тез за результатами наукової конференції “Політичні партії і вибори: українські та світові практики” (пам’яті Юрія Романовича Шведа) від 8 жовтня 2016 року / відп. за випуск Анатолій Романюк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 378 с.
5. Bochsler D. Measuring party nationalization: A new Gini-based indicator that corrects for the number of units / Daniel Bochsler // Electoral Studies. – №1(29), 2010. – P. 155–168.
6. Caramani D. The Formation of National Party Systems in Europe: A Comparative-Historical Analysis / D. Caramani // Scandinavian Political Studies. – Volume28, Issue4, 2005. – P. 295-322.
7. Grofman B., Chiaramonte A., D’Alimonte R. and Feld S. Comparing and Contrasting the Uses of Two Graphical Tools for Displaying Patterns of Multiparty Competition: Nagayama Diagrams and Simplex Representations / Bernard Grofman, Alessandro Chiaramonte, Roberto D’Alimonte and Scott L. Feld // Party Politics. – 2004. – Vol. 10. – № 3. – P. 273–299.
8. Jones M. The nationalization of parties and party systems. An Empirical Measure and an Application to the Americas / Mark P.Jones and Scott Mainwaring // Party Politics. – 2003. – Vol9. – No.2. – P. 139–166.
9. Political Parties in the Regions of Russia: Democracy Unclaimed / by G. Golosov. London: Lynne Rienner, 2004. – 305 pp.

Наукове видання

Політичні партії і вибори: українські та світові практики

Збірник статей і тез

(за результатами четвертої міжнародної наукової конференції
“Політичні партії і вибори: українські та світові практики” (пам’яті Юрія
Романовича Шведа) від 9 листопада 2019 року)

за науковою редакцією **Анатолія Романюка** і **Віталія Литвина**

Комп’ютерне верстання *В. С. Литвин*

Обкладинка *В. С. Литвин*

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Calibri Light.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 25. Зам. № 05/21

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.